

הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא

מבטלין תורה ומצוות למקרא מגילה*

ראשי פרקים

- א. מחלוקת תוס' ורמב"ם בהפסקת תלמוד תורה לקריאת שמע
- ב. עדיפות מקרא מגילה על מצוות אחרות — לקדימה או לביטול?
 1. דעת הר"ן
 2. דעת הט"ז
- ג. דחיית ראיות הט"ז
 1. תלמוד צריך להביא לידי מעשה, ואינו יכול לבטלו
 2. זמן תורה אחר זמן קיום מצוות אחר
 3. חידוש הגמ' שמגילה עדיפה מתלמוד תורה הוא דוקא לקדימה ולא לביטול
- ד. אין מבטלין תלמוד תורה למצוה שאפשר לקיימה לאחר זמן
 1. דעת המאירי
 2. המקור להמאירי הוא בסוגית הגמרא במגילה
 3. תלמוד תורה גדול מכיבוד אב ואם
- ה. הפסקת העבודה במקדש למקרא מגילה
 1. דעת הריטב"א כדעת הר"ן
 2. ביאור דעת הגר"א
 1. קושיות הגר"א על הר"ן ודחייתן
 2. מגילה מבטלת מצוות אחרות וגם קודמת להן

☆ ☆ ☆ ☆ ☆

א. מחלוקת תוס' ורמב"ם בהפסקת תלמוד תורה לקריאת שמע

משנה שבת ט' ע"ב: "לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל. לא יכנס אדם למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין, ואם התחילו אין מפסיקין. מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה". אומרת הגמרא (יא ע"א): "סיפא אתאן לדברי

תורה", ומוסיפה: "לא שנו אלא כגון ר"ש בן יוחאי וחבריו שתורתן אומנותן, אבל כגון אנו מפסיקין לק"ש ולתפלה". ובדבריה נחלקו התוספות והרמב"ם. התוספות כתבו: "כגון אנו מפסיקין בין לקריאת שמע בין לתפלה — והא דאמר ליה רבי זירא לרבי ירמיה: 'מסיר אזנו משמוע תורה' וגו', וי"ל תורתו היתה אומנותו, או עדיין לא היתה שעה עוברת", ואם כן אין צורך, לדעת התוספות, להפסיק מתלמוד תורה לשם קריאת שמע, אם יש עדיין שהות לקריאתה לאחר מכן.

ואילו הרמב"ם כתב: "היה עוסק בתלמוד תורה והגיע זמן קריאת שמע פוסק וקורא", ואם כן לדעתו יש להפסיק תלמוד תורה לשם קריאת שמע מיד בהגיע זמן קריאת שמע, על אף שניתן יהיה לקרותה גם לאחר מכן. והרמב"ם מוסיף וכותב: "היה עוסק בצרכי רבים לא יפסוק, אלא יגמור עסקיהן ויקרא, אם נשאר עת לקרות". והקשה עליו ה"כסף משנה": "ובירושלמי פרק אין עומדין א"ר ירמיה: כל העוסק בצרכי ציבור כאילו עוסק בדברי תורה, וכתבו רבינו בפרק ו' מהל' תפלה. ומאחר שפסק רבינו בסמוך שמפסיקים מת"ת לקריאת שמע, הל"ל דמפסיקים מצרכי רבים לק"ש" וכו'. וצריך להבין את דברי הרמב"ם.

ב. עדיפות מקרא מגילה על מצוות אחרות — לקדימה או לביטול?

1. דעת הר"ן

והנה, הגמרא במסכת מגילה אומרת: "זהשתא דאמרת: 'מדינה ומדינה ועיר ועיר' לדרשה, 'משפחה ומשפחה' למאי אתא? אמר רבי יוסי בר חנינא: להביא משפחות כהונה ולויה שמבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה. דאמר רב יהודה אמר רב: כהנים בעבודתן ולוים בדוכנן וישראל במעמדן, כולן מבטלין עבודתן, ובאין לשמוע מקרא מגילה. תניא נמי הכי: כהנים בעבודתן ולוים בדוכנן וישראל במעמדן, כולן מבטלין עבודתן, ובאין לשמוע מקרא מגילה. מכאן שמכו של בית רבי, שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה, קל וחומר מעבודה: ומה עבודה שהיא חמורה מבטלין, תלמוד תורה לא כל שכן" וכו'. וכתב הר"ן (בדף ב ע"ב מדפי הרי"ף, ד"ה ישראל): "ומיהו דוקא בשיכולים אח"כ להשלים העבודה, הא לאו הכי ודאי אין מבטלין העבודה דאורייתא משום מגילה דרבנן". וכן פסק הרמ"א (תרפז, ב): "וכל זה לא מיירי אלא בדאיכא שהות לעשות שתיהן, אבל אם אי אפשר לעשות שתיהן, אין שום מצוה דאורייתא נדחית מפני מקרא מגילה" וכו'.

2. דעת הט"ז

והקשה עליו הט"ז (ס"ק ב): "וק"ל על זה, דהא אמרי' מגילה עדיף מתלמוד תורה, והתם בת"ת נדחית לגמרי מפניה, דהיינו הלימוד שיש עכשיו עליו חיוב בשעה זו

אי"א בתשלומין, שמה שילמוד אח"כ הוא מצוה בפני עצמה, ואפ"ה נדחה מפני המגילה, ה"ה נמי לענין עבודה. וק"ו הוא, דהא אמרינן בגמ' דת"ת עדיף מעבודה. גם לשון הרמב"ם שהעתיק כאן מורה כן, שכתב: ק"ו לשאר מצוות שנדחים כולם מפניה, ובכלל זה ודאי גם הם נדחים לגמרי, וזה דאי תמצא מצוות שתלויין בזמן ההוא, ואפ"ה כשהם נדחים – נדחים לגמרי. ומ"ש הר"ן דעבודה דאורייתא ומגילה מדרבנן, י"ל דהיא דברי קבלה, שקי"ל דברי קבלה כד"ת, כמ"ש ב"י בסי' תקנ"ד בשם ר"ת לענין צום גדליה, וע"כ שפיר אמרי' תרחה העבודה. והב"י כתב, דדעת התוס' כדעת הר"ן, דכתבו, ח"ל: 'כהנים מבטלין מעבודתן לשמוע מגילה, וקשה, אמאי מבטלין, והלא אחר הקריאה יש שהות הרבה לעבודה? וי"ל כיון דמשהאיר היום הזה זמן העבודה, והן מניחין אותה בשביל הקריאה, קרי ליה ביטול. ואני איני רואה הכרח מזה להסכים לר"ן, דהתוס' קאי על לשון התלמוד ... אבל אם מיקרי דלא נעשית העבודה עד שעה קטנה קודם כלות השיעור שלה, ויש לפניו מקרא מגילה, אה"נ דמגילה דוחה העבודה לגמרי" וכו'.

הט"ז מקשה על שיטת הר"ן מתוך דין הדחיה של תלמוד תורה עצמו, שכן דחית תלמוד תורה היא למעשה ביטול הלימוד, שהרי בכל רגע יש חיוב בפני עצמו ללמוד, ואי אפשר להשלים את הלימוד של הרגע האחד ברגע אחר. וכפי שכתב הט"ז בסימן תקמ"ה ס"ק יג, שמותר לכתוב חידושי תורה בחול המועד, "כיון שכל עת ורגע מוטל עליו לעמול בתורה, ולחדש בה כפי יכולת שלו, אין שייך לומר בזה ימתין עד אחר יום טוב, ואז יכתוב החידוש, דאותו זמן יהיה עליו חיוב אחר, דהיינו שיחדש אחר כך חידושים" וכו'. ומכיון שאנו פוסקים, שתלמוד תורה נדחה מפני מקרא מגילה, הרי ניתן ללמוד מכאן, שמקרא מגילה דוחה מצוות אחרות לגמרי. והוא מוסיף, שכך משמע גם מלשון הרמב"ם, שכתב (הל' מגילה פ"א ה"א): "מבטלים תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה, קל וחומר לשאר מצוות של תורה שכולן נדחין מפני מקרא מגילה" וכו'. ומדבריו משמע, שכל המצוות נדחות מפני מקרא מגילה, גם אם זמנן יעבור, והן תתבטלנה לגמרי.

את קושיתו של הר"ן, שהקשה שלא מסתבר לומר שמצוות דאורייתא יידחו מפני מצוות מקרא מגילה שאינה אלא מדרבנן, מתרץ הט"ז ואומר, שמצוות מקרא מגילה מוגדרת כמצוה מדברי קבלה, שתוקפה הוא כמצוה דאורייתא, וכפי שכותב ה"בית יוסף" (בסימן תקנ"ד ד"ה וכתב הרמב"ן), לגבי צום גדליה. וכן אומרת הגמרא בראש השנה (יט ע"א), שצום גדליה, שהוא מדברי קבלה, מוגדר כחג מדאורייתא, שמותר להתענות ביום שלפניו, ולא כחג מדרבנן, שאסור להתענות ביום שלפניו. ומכיון שהיא מוגדרת כמצוה מדברי קבלה, לכן היא יכולה לדחות גם מצוות מדאורייתא. ואף על פי שמדברי התוספות שכתבו, שכוונת הגמרא האומרת ש"כהנים מבטלין מעבודתן לשמוע מגילה" היא רק שהם דוחים את עבודתם משהאיר היום עד לאחר קריאת המגילה, ולא שהם מבטלים אותה, משמע שאין

מקרא מגילה יכול לבטל מצוות מדאורייתא. אולם ניתן לומר, שמקרא מגילה יכול לבטל גם עבודה שהיא מדאורייתא, אם אין שהות לעשות את שניהם, אלא שהתוספות לא חעמידו את דברי הגמרא במציאות כזאת, מכיון שאינה שכיחה. והאריך בכך גם "טורי אבן" (למגילה ג ע"א ד"ה כהנים), וביאר את דברי הגמרא בדרך נוספת.

נמצאנו למדים, שלדעת הט"ז שיטת הרמב"ם התוספות היא, שמצוות מקרא מגילה מבטלת לגמרי אפילו מצוות דאורייתא. וכן כתב בעל "פסקי התוספות" בערכין (אות יט). וכפי שציין רבי עקיבא איגר בגליון הש"ס. הר"ן חולק על כך, וסובר שאין מצוות מקרא מגילה יכולה אלא לדחות מצוות דאורייתא לאחר זמן, ולא לבטלן לגמרי.

ג. דחיית ראיות הט"ז

1. תלמוד צריך להביא לידי מעשה, ואינו יכול לבטלו

אולם לכאורה ראיותיו של הט"ז אינן מוכרחות. הט"ז כתב: "וק"ל על זה, דהא אמרי' מגילה עדיף מתלמוד תורה, והתם בת"ת נדחית לגמרי מפניה, דהיינו הלימוד שיש עכשיו עליו חיוב בשעה זו א"א בתשלומין, שמה שילמוד אח"כ היא מצוה בפני עצמה, ואפ"ה נדחה מפני המגילה, ד"ה נמי לענין עבודה" וכו'. אולם ניתן לומר שיש הבדל בין עבודה לבין תלמוד תורה. המאירי שואל: "והיאך הקלו בתלמוד תורה משאר מצוות, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה?" וכו', ומתיר: "י"ל, שהתלמוד אינו אלא להביא לידי מעשה, והיאך יפקיע את המעשה? והוא שאמרו בירוש' על זה: 'הלמד לעשות ולא הלמד שלא לעשות, שהלמד שלא לעשות נוח לו שלא נברא'". א"כ, אין ראי' מת"ת שגם מצוות בטלות מפני מקרא מגילה.

2. זמן תורה לחד וזמן קיום מצוות לחד

עוד ניתן לומר, שכשם שיש זמן נפרד לתורה וזמן נפרד לתפילה, ובשעת התפילה אין חיוב על האדם ללמוד, כך גם בשעה שהאדם חייב לקיים את שאר המצוות, ואין הוא יכול לדחותן לאחר זמן או להטילן על אחר, אין מוטל עליו חיוב ללמוד תורה. כאשר מוטל על האדם חיוב לקרוא מגילה, מתקצר הזמן שהוא חייב ללמוד בו תורה באותו יום. ולכן הוא יכול לקרוא את המגילה. ואין זה דומה לדין חול המועד, שהזכרנו לעיל, שהרי בחול המועד חייב ללמוד בכל שעותיו, ולכן אין לדחות את כתיבת חידושי התורה לזמן אחר, שכן אז יהיה מוטל עליו חיוב חדש של לימוד. אולם בקריאת המגילה מצטמצם זמן לימוד התורה, ולכן ניתן לקרוא את המגילה גם אם הדבר יגרום לכך שהוא לא ילמד באותה שעה. אך כאשר

מדובר במצוות אחרות, אין החידוש הזה קיים, תיתן לומר שאין הן בטילות מפני מקרא מגילה.

על פי הדיוד הזה ניתן לתרץ אף את קושיתו של ה"כסף משנה". הכס"מ הקשה: "בירושלמי פרק אין עומדין א"ר ירמיה, כל העוסק בצרכי ציבור כאילו עוסק בדברי תורה, וכתבו רבינו בפרק ו' מהל' תפלה. ומאחר שפסק רבינו בסמוך, שמפסיקים מת"ת לקריאת שמע, הל"ל דמפסיקים מצרכי רבים לק"ש וכו'. אולם ניתן לומר, שעל אף ש"העוסק בצרכי ציבור כאילו עוסק בדברי תורה", מכל מקום יש הבדל ביניהם: העוסק בדברי תורה, הרי הוא עוסק במצוה השקולה כנגד שאר המצוות. אלא שמכיון שתכלית הלימוד היא הקיום – לכן נדחית מצות תלמוד תורה מפני שאר המצוות, וכפי שכתב הירושלמי. ואילו העוסק בצרכי ציבור, אין בו אלא המעלה, שחשיבות העיסוק בצרכי ציבור היא כחשיבות לימוד התורה, ואין בו החסרון של "הלמד שלא לעשות", ולכן הוא דוחה את כל שאר המצוות. זהו ההסבר גם לדין המובא ברא"ש (ברכות פ"ב ס"ג ג), לפיו הלומד תורה מפסיק לקריאת שמע, "ה"מ אדם שלומד לברו. אבל מי שלומד תורה ברבים, אין לו להפסיק", שכן לימוד תורה אינו נדחה אלא על מנת לעשותה. אולם אם בעצם הלימוד מקיים האדם מצוה, אין סיבה לבטל תלמוד תורה לשם קיום מצוה אחרת. לכן לימוד תורה לרבים, שיש בו מצוה בפני עצמה, מלבד מצות תלמוד תורה הרגילה, אין מבטלים אותו לשם קיום מצוה אחרת. אולם עיין בבית יוסף שביאר את דברי הרא"ש, שכונתו שבכה"ג אין ודאות שיחזרו לתלמודם, ובוה אין מבטלין. הוא כמ"ש הרמב"ם (הל' ת"ת פ"ג ה"ד), שמבטל תורה למצוה שא"א לעשותה בידי אחרים, "ויחזור לתלמודו".

3. חידוש הגמ' שמגילה עדיפה מתלמוד תורה הוא דוקא לקדימה ולא לביטול

בהמשך דבריו כתב הט"ז: "גם לשון הרמב"ם שהעתיק כאן, מורה כן, שכתב: ק"ו לשאר מצוות שנדחים כולם מפניה. ובכלל זה דאי גם הם נדחים לגמרי. וזה דאי דתמצא מצוות שתלחן בזמן ההוא, ואפ"ה כשהם נדחים – נדחים לגמרי" וכו'. ולכאורה, אף הוכחה זו של הט"ז אינה מוכרחת. שהרי כפי שהסברנו בדברי הגמרא, שהכוונה ב"מבטלין" היא לדחיה בזמן, ולא לביטול גמור, כך ניתן להסביר גם את דברי הרמב"ם, ואין בדברי הרמב"ם ראייה גדולה מזו שיש בדברי הגמרא. ויתרה מזאת, מתוך לשון הגמרא והרמב"ם עצמו, שממנו מביא הט"ז ראייה לשיטתו, ניתן להוכיח שמדובר דווקא על דחיה בזמן, ולא על ביטול גמור. הגמרא אומרת: "מכאן שמכו של בית רבי, שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה. קל וחומר מעבודה: ומה עבודה שהיא חמורה, מבטלין, תלמוד תורה לא כל שכן" וכו'. ולכאורה, לא מובן מדוע הגמרא אומרת שמבטלים תלמוד תורה דייקא לשם מקרא מגילה, הרי מבטלים תלמוד תורה לשם קיום כל המצוות כולן?

ואף לשון הרמב"ם טעונה בירור: הרמב"ם כותב (הל' מגילה פ"א ה"א): "מבטלים תלמוד תורה לשמות מקרא מגילה, קל וחומר לשאר מצוות של תורה, שכולן נרחין מפני מקרא מגילה". ולכאורה, לא מובן מה הוא הקל וחומר, הרי תלמוד תורה בטל לשם קיום כל המצוות כולן, על אף חשיבותו הרבה. ואין מכאן ראייה, שגם שאר המצוות, שבודרך כלל אינן מתבטלות לשם קיום מצוות אחרות, תתבטלנה לשם קריאת המגילה. אלא על כורחנו חייבים אנו להסביר, שאין הגמרא והרמב"ם דנים על ביטול גמור של תלמוד תורה לשם קריאת מגילה, אלא רק על דחיתו לאחר זמן, וכפי שיתבאר להלן.

ד. אין מבטלין תלמוד תורה למצוה שאפשר לקיימה לאחר זמן

1. דעת המאירי

הנהה הקשה המאירי בשבת, מדוע מפסיקין ת"ת לק"ש, הרי בכה"ת עוסק במצוה פטור מן המצוה? ותירץ, שכל ת"ת הוא ע"מ לעשות, ועל כן הוא נדחה מפני כל המצוות, חוץ מאשר למצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים, או שאפשר לעשותה אח"כ. והנה הדין הראשון מפורש גם ברמב"ם הל' ת"ת (פ"ג ה"ד), והביא הכ"מ מקור לזה מהירושלמי. ובמגדל עז הביא מקור מהגמ' קידושין לב ע"א: היה לפניו מצות כיבוד אב ומצות המקום, אם אפשר להעשות ע"י אחרים יקיים כיבוד אב (ולמרות שיש שם החולקים על איסי בן יהודה, י"ל דכ"ז רק בכיבוד אב). אולם הדין השני של המאירי, שאין מבטלין ת"ת כשאפשר לעשות את המצוה לאחר זמן, צ"ע מקורו. בשו"ע יו"ד (סי' ר"מ סעיף י"ב) נפסק כאיסי בן יהודה, שלא לבטל ת"ת אם אפשר לקיים את מצות כיבוד אב ע"י אחרים. והוסיף שם הרמ"א, שהוא הדין אם יוכל לעשותה אח"כ. בהגרא" (ס"ק כד) כתב, שדבר זה נלמד מסברא: אם אינו מבטל ת"ת לכיבוד אב כשאפשר ע"י אחרים, כ"ש כשהוא עצמו יוכל לעשותו אחר זמן. וכוננתו, שאין הבדל בסברה בין אדם אחר לבין זמן אחר, ועיין בזה לקמן באריכות.

2. המקור להמאירי הוא בסוגית הגמרא במגילה

ולכאורה מסוגיא דמגילה ראייה מוכחת לרמב"ם ולמאירי הנ"ל. שהרי בית רבי ביטלו ת"ת ק"ו מעבודה, והרמב"ם למד מביטול ת"ת לצורך מקרא מגילה ק"ו לשאר מצוות. וכבר הקשינו לעיל על הגמ' ועל הרמב"ם, הרי כל המצוות דוחות ת"ת כשא"א לעשותן ע"י אחרים. ועוד, מה צריך פסוק לתלמוד שמבטלין למגילה, נילף בכ"ש (לפי הרמב"ם) מת"ת.

ליישב זאת יש לפרש, שפשט הגמרא הוא, שמכיון שמגילה זמנה כל היום, לא היה צריך להפסיק ת"ת, שהרי אפשר למגילה להיעשות אח"כ. וע"כ צריכים לתלמוד

מפסוק, שלמקרא מגילה מפסיק עכשיו. וזהו שהדגיש הרמב"ם "כ"ש מת"ת", שנקודה זו לומדים מביטול ת"ת – לקיים מקרא מגילה עכשיו, אע"פ שאפשר לקיימו גם אח"כ. וזהו החידוש בביטול ת"ת למקרא מגילה – שלא כבשאר מצות. ומכאן מוכח כהמאירי הנ"ל, שגם בת"ת אם יכול לעשות המצוה אח"כ, אמרינן שזריזות לקיים המצוה עכשיו אינה דוחה ת"ת, ועדיף שיהא זריז במצות תלמוד גדול מכיבוד אב ואם.

על פי היסוד הזה של המאירי ניתן להבין גם את דברי הרמב"ם בהל' ממרים (פ"ז ה' י"ג). הרמב"ם כותב: "אמר לו אביו: השקני מים, ויש בידו לעשות מצוה. אם אפשר למצוה שתעשה על ידי אחרים – תעשה, ויתעסק בכבוד אביו, שאין מבטלין מצוה מפני מצוה. ואם אין שם אחרים לעשותה – יתעסק במצוה, ויניח כבוד אביו, שהוא ואביו חייבים בדבר מצוה. ותלמוד תורה גדול מכבוד אב ואם." ודבריו מבוססים על דברי הגמרא במגילה (טז ע"ב). אולם לכאורה לא מובן, מדוע הדגיש הרמב"ם ש"תלמוד תורה גדול מכבוד אב ואם", הרי כל המצוות שניתן לעשותן לאחר זמן נדחות מפני תלמוד תורה, וכפי שכתב המאירי? אלא הסבר הדבר הוא, שבמצות כיבוד אב ואם אין הזריזות מהווה דין נפרד ממצות הכיבוד, אלא זהו חלק ממצות הכיבוד עצמה. מצות כיבוד אב ואם כוללת לא רק את עצם עשיית המעשה, אלא גם את עשייתו בזריזות, שגם זה הוא מצרכי האב. ומכיון שכן, היתה הוה אמינא שכיבוד אב ואם ידחה את מצות תלמוד תורה, גם אם ניתן יהיה לעשותו אף לאחר מכן. ולכן הרמב"ם היה צריך להדגיש, שאין מצות כיבוד אב ואם דוחה את מצות תלמוד תורה, אם ניתן לעשותה אף לאחר מכן.

ה. הפסקת העבודה במקדש למקרא מגילה

והנה לדעת הר"ן מבטלין, היינו לאקדומי; ולשאר ראשונים, גם מבטלין עבודה לגמרי. והנה בסוגיא דנו: א – מה מקדימים; ב – אם התחילו אימתי מפסיקין. מהתוס' דף ג' נראה שס"ל, שהכהנים לא מתחילים בעבודה קודם קריאת המגילה. שהרי הקשו: "ויעשו עבודתן מיד ואח"כ יקראו?" והכוונה היא, שלכל המצוות, שזמנן ביום, הזמן מן התורה הוא מעלות השחר, ומדרבנן – רק מהנץ החמה. וכן למגילה, כמפורש במשנה דף כ' ע"א. חוץ מעבודת המקדש, שלעולם מתחילים מעלות השחר. וע"כ הקשו, שיעברו מיד מעה"ש. ותירצו, שטוב לקרות עם הציבור, ז"א, שצריך להניח את העבודה, ולא להתחילה לפני קריאת המגילה, שאם היו מתחילין לא היו מפסיקין.

והנה בטעם התוס', שא"א להתחיל בעבודה ואח"כ להפסיק למגילה, י"ל שיש לאו "ומן המקדש לא יצא", והרמב"ם בהל' כלי המקדש פ"ב ה"ה כתב, שזה לאו למי שמניח עבודתו ויוצא. על כן אין הכהנים רשאים להתחיל עבודתן, ואח"כ

להפסיק. אולם מהריטב"א רואים שאינו מפרש כך. שהרי כתב, שאינם צריכים להתחיל עבודתן. אבל אם התחילו, גומרין ולא מפסיקין למקרא מגילה, ולא כמו בת"ת. חז"ל לא כהתוס' וי"ל, שהדבר תלוי במחלוקת הרמב"ם והראב"ד בהלכות ביאת מקדש (פ"ב ה"ו), בכהן שצריך להתאבל, האם יוצא מהמקדש. לראב"ד מותר לו לצאת, כיון שאסור לעבוד באינות, והאיסור לצאת הוא רק כשאין לו צורך להיות בחוץ לקיים מצוה אחרת. והרמב"ם חולק, וס"ל שגם מצות אבילות יוכל לקיים אחר גמר עבודת כהנים אחרים במקדש, וכל זמן שלא נגמרה העבודה יחכה במקדש. לפי"ז, אליבא דהראב"ד גם קריאת המגילה היא צורך, ומותר להפסיק העבודה ולצאת למקרא מגילה. והריטב"א כראב"ד.

ו. דעת הריטב"א כדעת הר"ן

ועיין בריטב"א במגילה, דס"ל כהר"ן, שבטלים מעבודה למגילה, רק כשיחזרו אח"כ לעבודתן. ועוד כתב: תראין הדברים, שכל שהתחילו בעבודתן, אין מבטלין אותה אלא בשא"א לקיים שניהם כלל, שאם יעבדו תחילה שוב לא יהיה להם קורא המגילה, דבזה אפשר שמבטלין אחר שהתחילו וחוזרין לעבודתן. וכוננתו כהר"ן. ואם התחילו בעבודה, אין מפסיקין, כשאפשר לקוראה אח"כ. ועוד כתב: מבטלין ת"ת, ואצ"ל שמבטלין תורתן לגמרי מפני מקרא מגילה, דמקרא מגילה מצוה עוברת, ות"ת אפשר למחר. וכשם שמבטלין מפני תפילה וק"ש לכל אדם, ומפני ק"ש אפילו למי שתורתו אומנתו. דמשום פרסומי ניסא עשאוה כק"ש דאורייתא. ותורף דבריו, שאע"פ שהגמ' דימתה ת"ת לעבודה, בכ"ז עבודה לא מבטלין לגמרי, ואילו ת"ת מבטלין. ועוד, שבעבודה — אם התחילו אין מפסיקין, ובת"ת — גם כשהתחילו מפסיקין, כמו שמבטלין לק"ש. וצ"ב מה הראיה ממפסיקין לק"ש ולתפילה.

וי"ל, שמה שהביא הריטב"א ראייה ממפסיקין לק"ש ולתפילה פירושו הוא, שכמו שמפסיקין מתלמוד תורה לקריאת שמע, משום שעכשיו אין זה זמן של תלמוד תורה, כמו שביארנו לעיל, כמריכ' במגילה: מפסיקים למקרא מגילה, משום שעכשיו אין זה זמן של ת"ת. לדבר זה קוראת הגמרא "מבטלין", כלומר: אין זה זמן של קיום מצות ת"ת. ובוה מיושבת קושית הטו"א, שהקשה על הר"ן, מהו הלשון "מבטלין", הרי לפיו זה רק לאקדומי.

והנה בגמ' קידושין לב, ה"ל, היה לפניו מצות כיבוד אב וכבוד המקום, לדעת ת"ק יעסוק במצות המקום ולא בכיבוד אב; ולדעת איסי בן יהודה, אם המצוה יכולה להיעשות ע"י אחרים, יעסוק בכיבוד אב. סברת ת"ק היא, כיון שחייב בכבוד המקום, אין עליו באותה שעה מצות כיבוד אב. ואין הפשט שכיבוד המקום דוחה כיבוד אב, אלא שאין עתה זמן של כיבוד אב. וכבר אמרנו כן בסוגיית הפסקה

לתפילה, שאין הגדר מה דוחה את מה, אלא שזמן תפילה לחוד וזמן תורה לחוד. וכה"ג גם בתורה וק"ש, שלפי הרמב"ם הסובר שצריך להקדים ק"ש (ודלא כהתוס' בשבת). אין זו עדיפות במצוות, אלא זמן ק"ש לחוד, ואין זה זמן תורה. וכן העוסק בצרכי רבים שפטור מתלמוד תורה, הפשט הוא שאין זה בשבילו זמן תלמוד. וה"ג במגילה אין זה דין דוחה, דבזמן מגילה אי"ז זמן של מצוות אחרות. ואין הביאור שמצוות מגילה דוחה שאר מצוות, שהרי באמת להריטב"א אינה דוחה כלל, אלא הזמן הוא שנדחה. וזהו שכתב הריטב"א דדמי לק"ש, ששם אמרו יסוד זה שבהגיע זמן ק"ש אי"ז זמן של תורה, וכנ"ל.

ונפ"מ ביסוד זה היא, שלעולם הרי עוסק במצוה פטור מן המצוה, וי"א שאף אסור להפסיק ולעסוק במצוה האחרת (עיין ריטב"א סוכה כה). אבל מכח זמן תפילה לחוד וזמן תורה לחוד, או זמן מגילה לחוד, מותר ואף צריך להפסיק.¹ וכן יתכן שנפ"מ לגבי הידור מצווה.

ועיין בתוס' מו"ק שכתבו, שמפסיק ת"ת למצוה, דמצוה עדיף. אולם להני"ל י"ל, שכוונת התוס' שהעדיפות היא כמ"ש, שלמרות שת"ת כנגד כולם, אבל עכשיו אי"ז זמן תורה.

ומש"כ הריטב"א, מדסמכו בית רבי שמבטלין ת"ת למגילה לקרותה בציבור, ואצ"ל שמבטלין תורתן לגמרי וכו', דבריו צ"ב. וי"ל, דכל עיקר החידוש של בית רבי הוא, שמבטלין תורה בציבור. אבל עצם הדבר שכל אחד מפסיק לימודו, זה פשוט, וכמו"ש, שת"ת מפסיקין לכל המצוות. זה דוקא בת"ת של יחיד; אבל לימוד תורה ברבים, בזה לכאורה אין הסברא שתורה היא ע"מ לעשות, שהרי בשו"ע (או"ח סי' פט וקח) נפסק שמתלמוד תורה ברבים אין מפסיקין לק"ש ותפילה. ובכל זאת לקריאת המגילה מפסיקים אפילו ת"ת דרבים, כדלפינן מקרא.

ז. ביאור דעת הגר"א

1. קושיות הגר"א על הר"ן החייתן

בהגר"א (סי' תרפז ס"ק ד"ה) הקשה עור על הר"ן: הגמ' הסתפקה, מקרא מגילה נמת מצוה הי מינייהו עדיף. והרי לפי הר"ן, מגילה רק מקדימים לת"ת ולשאר מצוות, ואילו מת מצוה דוחה לגמרי מצוות אחרות, כגון פסח ומילה. ואי"כ פשיטא שמת מצוה עדיף על מקרא מגילה. וע"כ, שגם למגילה מבטלין לגמרי, וע"כ נסתפקו די עדיף. ועוד הקשה הגר"א, שבגמ' שבת (כג ע"ב) אמרו, שנר חנוכה עדיף על יין

1. יש ליישב בזה את מש"כ הגר"א במס' פאה, שהעוסק בתלמוד תורה רשאי ליבטל למצוה שאי אפשר לעשותה בידי אחרים, ולמה כתב רק שרשאי? (עי' כעין זה ברא"ש כתובות, שיי"א שרשאי לבטל תורה להכנסת כלה, ואין זו חובה) י"ל, שגם בת"ת יש עוסק במצוה, כמו שנראה מהר"ן בשבת. אלא שבכל מצוה אסור לעסוק במצוה אחרת, כמי"ש הריטב"א, אבל בת"ת רשאי. כי מה שי"ך ביו"ק כשמפסיק תורה לעסוק במצוה, הרי עצם עשיית המצוה היא תורה, וצ"ב.

לקידוש, דפרסומי ניסא עדיף. והרי קידוש על היין דאורייתא, ובכ"ז נסתפקו בשבת, אי נ"ח דוחהו לגמרי. וזה שלא כהר"ן, שפשיטא ליה שאין מגילה דרבנן דוחה לגמרי מצוה דאורייתא. וכתב הגר"א, שאולי ס"ל להר"ן שקידוש הוא דרבנן. ומש"כ הגר"א, שלר"ן הוי קידוש מדרבנן, לכאורה, הרי הר"ן כתב במפורש שקידוש הוי דאורייתא. התוס' הקשו על הדין "אם התחילו אין מפסיקין", מ"ש מל"ב שמפסיקין. ותירצו, דלולב דאורייתא. והקשה הר"ן (שבת ד' ע"א מדפי הרי"ף ד"ה ומיהו), הרי בפסחים אמרו שלר' יוסי אין מפסיקין הסעודה גם לקידוש, וקידוש הוא מדאורייתא. הרי שאפילו למילי דאורייתא אין מפסיקין אם התחילו מקמי זמן חיובא. מפורש בר"ן שקידוש מהתורה, ולא כמש"כ הגר"א. וי"ל.

מה שהקשה הגר"א על הר"ן מספק הגמ' לגבי מת מצוה ומקרא מגילה צריך ביאור. שהרי הר"ן מניח, שאם כי כל המצות עדיפות על מקרא מגילה, שבמקום ביטולן כולן דוחות מגילה, אפ"ה לגבי לאקדומי – מגילה עדיפה להקדימה לשאר מצוות. הרי שהקדמה אינה תלויה בחומר המצוה. א"כ, מה בכך שמת מצוה יש לו עדיפות שמבטל כל המצוות, מכל מקום כשהדיון הוא על לאקדומי, נימא שמגילה קדמת למת מצוה.

ונראה שכוונת הגר"א היא: הגמ' תלה את הפסק בכך שגם מגילה דוחה עבודה ות"ת, וגם קבורת מ"מ דוחה עבודה. רק לכן הסתפקה הגמרא די מינייהו עדיף. ואם למגילה יש רק מעלה של קדימה, אם כן מת מצוה בודאי עדיף ממקרא מגילה, כיון שמת מצוה דוחה בכלל את העבודה, ויש בכלל זה גם דין קדימה. א"כ מה הסתפקה הגמרא? (והנה מהגר"א, שנקט רק עבודה ולא ת"ת, משמע שסובר, שלגבי ת"ת אי"ז דין ביטול, ולא כמ"ש הט"ז. והביאור הוא כמו"ש לעיל.) וברעת הר"ן י"ל, שס"ל שלמרות שמת מצוה דוחה כל המצוות, כשא"א לקיים שניהם, מכל מקום אין בכלל זה דין קדימה למצות מגילה, כיון שמפסוק למדנו שיש לה למגילה דין קדימה לכל המצוות.

ומה שהקשה הגר"א מגמ' דשבת, שמקדימין נר חנוכה ליין של קידוש שהוא מה"ת, י"ל ברעת הר"ן, שמגילה קודמת לשאר מצוות ואינה מבטלת אותן, היינו כשכבר חל עליו חיוב שתי המצוות – מקרא מגילה ומצוה דאורייתא – שאז מצוה דאורייתא קודמת, וגם אם התחיל מקרא מגילה מפסיק על מנת לקיים מצוה דאורייתא. אבל נידון הגמרא בשבת הוא מבעוד יום, כשעדיין לא חלה עליו חובת קידוש. בזה אמרו פרסומי ניסא עדיף, היינו שיקנה נר חנוכה, וכשיגיע זמן חיוב הקידוש הרי הוא אנוס, ואינו יכול עוד לקיים את המצוה דאורייתא.

2. מגילה מבטלת מצוות אחרת וגם קדמת להן

ועיין בבאור הגר"א (סי' תרפז), דמפרש סוגית הגמרא במגילה דמבטלין ולא כהתוס'. דהנה כתב המחבר (תרפז ב), שאין דבר שנדחה מקרא מגילה לפניו, חוץ

ממת מצוה. והוסיף הרמ"א שם: "כדי צרכו". והיינו, שדוחק קריאת המגילה לא רק במת מצוה, כשמונת בלי קבורה, אלא גם כשיש קוברין וצריך כדי כבודו. הט"ז ומג"א חלקים. וכן הגר"א כתב, שהרמב"ם וש"ע השמיטו "כל צרכו", דס"ל דוקא מת מצוה, מדקבעי רבא מת מצוה ומקרא מגילה איזה עדיף. ואם בכל מת מיירי, דאי מגילה עדיף, שמגילה דוחה עבודה, ומת אינו דוחה עבודה. והאריך בזה הגר"א, וכתב שקשה בסוגיא מה שאמרו דת"ת ועבודה נדחים מפני מגילה. ואם במת סתם מיירי, לא הו"ל להקדים עבודה. אלא מיירי במת מצוה. אלא מדפשיט גדול כבוד הבריות, טעם זה כבר מהני לכל מת וכו'. ומיהו נראה לי, דוקא בדהתחילו, ולא גרע מק"ש. ואז נדחה מגילה לגמרי, אפילו א"א לקראה אח"כ. ולא כמ"ש בהגה וכו'. ועוד מדבעיא ליה פרסומי ניסא עדיף, וזה דוקא לדחות כמ"ש שבת כג ד"ה הדר וכו'.

הנה לכאורה הגר"א מפרש הסוגיא, שמייירי רק לגבי לדחות המצוה מחמת קריאת מגילה, ומדין התחילו אין מפסיקין, ולא כמ"ש כאן שמפסיקין לק"ש. והביא מ"ש בברכות יט, שאם התחילו אין מפסיקין לק"ש. ולכאורה נראה מהגר"א, שכונתו שרק כשיש בטול המצוה, אז מגילה קודמת. אבל ביש זמן לשתיהן, כל המצוות קודמות. והראיה ממה שהביא הגר"א את התוס' שבת כג ע"ב ד"ה הדר, ושם כתבו התוס' לגבי קריאת התורה, שראש חודש קודם לחנוכה משום פרסומי ניסא, וזה רק שלא יתבטל, אבל לא להקדים.

אבל זה אינו. שא"כ נמצא, שהגר"א ס"ל להיפך מהר"ן. שלר"ן חיוב מגילה מהני רק לגבי קדימה, ולא לבטל המצוה האחרת; ולהגר"א להיפך, שרק לבטל מהני, ולא להקדים. ועוד, שהרי לכו"ע מדין עבודה מוכרח כמ"ש הר"ן, שאם כי יש זמן לעבודה, מ"מ קוראין המגילה. בין אם נפרש שאין מתחילין כלל בעבודה, ובין שנפרש שמפסיקין, עכ"פ מגילה קודמת (ואין כל רמז בהגר"א שמפרש הסוגיא שמייירי בתמיד של בין הערבים או במוסף שבת, כמ"ש הטו"א). והנה הגר"א דאי חולק על הר"ן כמ"ש להלן. אבל דבריו הם — שמקרא מגילה קודם אפילו לבטל המצוה לגמרי, ולא שאין מקדימין.

ופשוט שכונת הגר"א היא רק על מה שמסיק רבא, שמת מצוה עדיף, משום גדול כבוד הבריות. וע"ז כתב קודם, שמכח מסקנה זו יש ללמוד למת סתם, שהרי גם בו יש כבוד הבריות. וע"ז מסביר הגר"א, שגדול כבוד הבריות מהני רק כשהתחיל להתעסק במת, שלא יפסיק. ובוה אומר הגר"א, שדין זה הוא אפילו אם תבטל מצות מגילה. שבוה אשכחן בכל מת שאין מתחילין, ואם התחיל — אינו מפסיק לק"ש, מפני כבוד הבריות, ואפילו אם יעבור זמן ק"ש. וע"ז הביא ההוכחה ממ"ש דדחי עבודה, שהפירוש דחיה לגמרי. וכן הוכיח מלשון "פרסומי ניסא עדיף", כי העדיפות שם היא לדחות קדוש היום לגמרי. והי"נ יש לפרש כאן, שאם התחיל להתעסק במת, לא יפסיק, אפילו תבטל מצות מגילה לגמרי. אבל אין כוונת הגר"א

לדמות קריאת המגילה לקריאת היום דחנוכה. שהרי במגילה יסוד הסוגיא הוא, שלמדנו מקרא דמשפחה ומשפחה לרבות כהנים וכו', שהיא עדיפה על מצות עבודה, שהיא תדירה. ובדאי הגר"א סובר כהר"ן, שיש דין קדימה מיוחד לקריאת מגילה מכח הקרא. ומה שחולק בסוף על הר"ן, הוא לגבי להתחיל בקריאה, כשה ידחה מצוה מהתורה לגמרי, שלזה לא למדנו מקרא דמשפחה. והספק בגמרא הוא, שמגילה יש לה עדיפות, שדוחה עבודה מדין משפחה ומשפחה, ובמת מצוה יש עדיפות, שדוחה עבודה מקרא דולאחותו. והספק הוא, כששניהם לפניו, האם יש בעדיפות דפרסומי ניסא לחוד להכריע שיקראו המגילה. ואם זה מהני, אז מהני גם לדחיה גמורה. ר"ל, שהוא פטור לגמרי, ואחרים יקברו. אבל בודאי שאינו חולק כלל על הר"ן, שמגילה קודמת לכל המצוות.

והנה מה שהביא הגר"א את הגמ' בברכות, שאם התחילו אין מפסיקין לק"ש, ואילו בסוגיא דשבת חזינן, שלגבי ק"ש גם אם התחילו מפסיקין, דמפסיקין לק"ש, נראה פשוט. שהרי המאירי הקשה, והא עוסק במצוה פטור מק"ש? ותירץ, שכלל זה לא נאמר לגבי ת"ת, שאדרבה תורה נתנה ע"מ לעשות. וא"כ, כשעוסק במצוות קבורה וכבוד המת, פטור מק"ש מדין עוסק במצוה.

ואדרבה דברי הגר"א, שסמך על ברייתא זו דברכות צ"ע. שהרי זה כלל בכל התורה כולה, שעוסק במצוה פטור מן המצוה, ומה צריך לומר שלא עדיף מק"ש? ועיין ברמב"ן קדושין לב, שאם יש לפניו מצות כבוד אב ומצוה אחרת, אם אפשר למצוה האחרת להעשות ע"י אחרים — תעשה ע"י אחרים. והקשה הרמב"ן, הרי ק"ל העוסק במצוה פטור מהמצוה, ולא מחלקין חילוק כזה. וכתב שספק בידו, האם חילוק זה הוא דוקא בכבוד אב, או שיש לחלק כך בכל המצוות, שדין העוסק במצוה פטור מן המצוה הוא דוקא כשהתחיל באחת. אבל אם שתיהן לפניו בבת אחת, ואחת יכולה להעשות ע"י אחרים — תעשה, והוא יעסוק בשניה. ובריטב"א כתב בפשיטות כחילוק השני של הרמב"ן.